

۱۳۶۹ مجتمع آموزش عالی فقه

توحیدی، محمدعلی، ۱۴۰۲	سرشناسه:
مراحل و شیوه‌های توسعه در دولت نبوی/محمدعلی توحیدی.	عنوان و نام پادیدآور:
قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۶، ۳۴ ص.	مشخصات نشر:
۹۷۸۶۰۱۰۴۲۹۰۴۰	مشخصات ظاهری:
فیبا	شاید:
کتابخانه: ص. ۲۹۰	و ضعیت فهرست نویسی:
محمدعلی، پیامبر اسلام، ۳۵ قلی از هجرت - ۱۱ق. — سیاست و حکومت	پادداشت:
محمدعلی، پیامبر اسلام، ۵۳ قلی از هجرت - ۱۱ق. — دیدگاه سیاسی و اجتماعی	موضوع:
محمدعلی، پیامبر اسلام، ۵۳ قلی از هجرت - ۱۱ق. — دیدگاه درباره حکومت اسلامی	موضوع:
اسلام و دولت — تاریخ — از آغاز تا ۱۱ق.	موضوع:
اسلام و سیاست — تاریخ — از آغاز تا ۱۱ق.	موضوع:
اسلام — تاریخ — از آغاز تا ۱۱ق.	موضوع:
جامعة المصطفی (العالمية)، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی	شناسه افزوده:
Almustafa International University Almustafa International Translation and Publication center	شناسه افزوده:
BP۲۴/۵۵۹۴۱۳۹۶	رده بندی کنگره:
۲۹۷/۴۳	رده بندی دیرباز:
۵۰۵۰۷۶	شماره کتابخانه ملی:

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

مراحل و شیوه‌های توسعه در دولت نبوی

مؤلف: محمدعلی توحیدی

چاپ اول: ۱۴۰۶ / ۱۴۳۹

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۹۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

موافق پخش

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (جنتیه)، نبش کوچه ۱۸
- +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ تلفن: دورنگار: داخلی ۱۰۵
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سرراه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶
- ایران، قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۰۸. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۴۲۴۰۲

☞ https://telegram.me/pub_almostafa
☞ <http://www.buy-pub.miu.ac.ir/>

✉ miup@pub.miu.ac.ir
✉ pub.miu.ac.ir

لایسنس از دست اندکارانی که ما را در تولید این اثر پاری و ساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله بیزانی
- صفحه‌آرا: سید محمد رضا جعفری
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر نهی: محمدباقر شکری

مراحل و شیوه‌های توسعه در دولت نبوی

محمدعلی توحیدی

مركزینالملی
ترجمه و نشر
المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بینان‌گذاران این شجره طیه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رهنما و مقام معظم رهبری (دام ظله العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفى علیه السلام العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی علیه السلام «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

۱۱.....	مقدمه
بخش اول: کلیات و مبانی توسعه در دولت نبوی	
۱۷.....	۱. کلیات
۱۷.....	۲. مفاهیم و رویکردها
۱۷.....	۳. مرحله ها
۱۸.....	۴. شیوه ها
۱۹.....	۵. فرهنگ
۲۱.....	الف) لایه ها و سطوح نظام فرهنگی
۲۳.....	ب) منابع تولید فرهنگ
۲۵.....	ج) انواع فرهنگ
۲۷.....	۶. توسعه
۳۱.....	الف) ابعاد توسعه
۳۲.....	یکم: توسعه فرهنگی
۳۳.....	دوم: توسعه سیاسی
۳۵.....	سوم: توسعه اقتصادی
۳۶.....	چهارم: توسعه اجتماعی
۳۸.....	پنجم: توسعه انسانی
۴۰.....	ب) شاخص های توسعه
۴۳.....	ج) نظریه های توسعه
۴۹.....	د) بررسی نظریه های توسعه
۵۲.....	ه) مفهوم دینی توسعه
۵۹.....	حیات طیبه
۶۳.....	دیدگاه تحول انسانی

۶۶.....	شاخص‌های دیدگاه تحول انسانی.....
۶۸	الگوی تحلیل.....
۷۳	۲. مبانی توسعه در دولت نبوی
۷۳	مقدمه
۷۵	مبدأ و معاد
۷۸	۱. بسط و گسترش فرهنگ و آموزه‌های اسلامی
۷۹	۲. تأثیرگذاری بر عمل صالح
۸۱	۳. ایجاد تکلیف و مسئولیت
۸۲	۴. آرامش و رضایت باطنی
۸۶	حاکمیت نظام علی بر جهان هستی
۸۸	جامعیت دین
۹۱	فرانهادی بودن دین
۹۳	اجتماعی بودن دین
۹۵	پیوند دنیا و آخرت
۹۸	حقیقت و ابعاد انسان
۹۸	۱. ساختار دو بعدی انسان
۹۹	۲. اراده و اختیار انسان
۱۰۱	۳. کرامت انسان
۱۰۳	حق و تکلیف بودن توسعه

بخش دوم: توسعه فرهنگی و سیاسی در دولت نبوی

۱۰۹	۱. توسعه فرهنگی در دولت نبوی
۱۰۹	مقدمه
۱۱۰	اوپاع فرهنگی دوره جاهلی
۱۱۰	۱. مفهوم جاهلیت
۱۱۲	۲. شرک و بت پرستی
۱۱۳	الف) علل گرایش به شرک و بت پرستی
۱۱۵	ب) ابعاد شرک در جزیره العرب
۱۱۶	۳. انکار معاد
۱۱۷	۴. جهل و ندانی
۱۱۹	الف) «نادانی» و پیگی فراگیر دوره جاهلی
۱۲۰	ب) خواندن و نوشتن
۱۲۲	ج) شعر، علم الانساب و علم الایام

۱۲۴.....	۵. قبیله‌گرایی افراطی
۱۲۶.....	۶. جنگ و اختلاف
۱۲۸	۷. غارت و خشونت
۱۲۹.....	۸. خرافه‌گرایی
۱۳۰.....	مراحل تحول و توسعه فرهنگی در دولت نبوی
۱۳۱.....	۱. ایجاد تحول در نظام شناخت‌ها و باورها
۱۳۱.....	الف) شناخت‌ها
۱۳۳.....	ب) باورها
۱۳۴	یکم: تغییر و اصلاح نگرش به مبدأ
۱۴۳.....	دوم: ایجاد نگرش به «معد»
۱۴۷.....	۲. ایجاد تحول در نظام ارزش‌ها
۱۴۷.....	الف) نفی تبعیض‌های ناروا
۱۵۰.....	ب) رفق و مدارا
۱۵۱.....	یکم: تعریف رفق و مدارا
۱۵۲.....	دوم: رفق و مدارا در سیره رسول خدا ^{علیه السلام}
۱۵۴.....	ج) وحدت و همگرایی
۱۵۶.....	د) دانش‌دوستی و علم پروری
۱۵۷.....	ه) عملگرایی و تلاش محوری
۱۶۳	۲. توسعه سیاسی در دولت نبوی
۱۶۳	مقدمه
۱۶۳	تشکیل دولت
۱۶۴	اقدامات رسول خدا ^{علیه السلام} برای تشکیل دولت
۱۶۴	الف) تأسیس امت
۱۶۶.....	یکم: برقراری پیمان اخوت و وحدت ایمانی
۱۶۷.....	دوم: تدوین قانون اساسی و قرارداد سیاسی
۱۶۹.....	سوم: تغییر نگرش‌های قومی و نژادی
۱۷۰.....	ب) قلمروسازی (تهیه سرزمین)
۱۷۲.....	ج) ایجاد حاکمیت
۱۷۲.....	د) تشکیل حکومت
۱۷۳.....	ساختمار و نظام اداری حکومت نبوی
۱۷۳.....	۱. وزارت
۱۷۴.....	۲. دستگاه اداری

الف) عزل و نصب والیان و فرمانداران.....	۱۷۵
ب) دیرخانه	۱۷۶
۳. دستگاه نظامی	۱۷۸
۴. دستگاه دیپلماسی	۱۸۱
ویژگی‌های دولت نبوی	۱۸۳
۱. هدایت محوری	۱۸۵
۲. مشروعيت الهی و مقبولیت مردمی	۱۸۷
۳. اصول گرایی	۱۹۲
بخش سوم: توسعه اقتصادی، اجتماعی و انسانی در دولت نبوی	
۱. توسعه اقتصادی در دولت نبوی	۱۹۷
مقدمه	۱۹۷
اوضاع اقتصادی و معیشتی در سال‌های نخستین هجرت	۱۹۸
بهبود اوضاع اقتصادی و رفاهی در نیمه دوم هجرت	۲۰۳
اقدامات رسول خدا ^{صلی الله علیه و آله و سلم} در توسعه اقتصادی	۲۰۷
۱. تقویت بخش کشاورزی	۲۰۸
۲. تنظیم بازار و گسترش بخش تجاری	۲۱۱
الف) رفع انحصار و لغو قانون مالیاتی	۲۱۵
ب) تحریم کنzo و احتکار	۲۱۷
ج) اعمال نظارت و اجرای ضوابط بر بازار	۲۱۸
د) تحریم ربا	۲۲۰
۳. تأسیس بیت‌المال و تشریع مالیات اسلامی	۲۲۵
الف) زکات	۲۲۷
ب) تحلیل اقتصادی زکات	۲۲۸
۲. توسعه اجتماعی در دولت نبوی	۲۳۱
مقدمه	۲۳۱
عدالت اجتماعی	۲۳۴
۱. رفع تبعیض‌های طبقاتی، قومی و نژادی	۲۳۵
۲. رفع تبعیض جنسیتی و ارتقای جایگاه زن	۲۴۱
۳. شایسته‌سالاری	۲۴۹
معیار لیاقت و شایستگی	۲۵۱
۴. وضعیت توزیع منابع	۲۵۳

۲۵۶.....	وحدت و انسجام اجتماعی
۱. پیمان نامه عمومی مدینه.....	۲۵۸
۲. پیمان اخوت و برادری	۲۵۸
۳. «تعامل» بر پایه حقوق متقابل.....	۲۵۹
الف) حق و تکلیف.....	۲۶۱
ب) حقوق متقابل.....	۲۶۲
۴. محظوظیت قومی و قبیله‌ای.....	۲۶۴
رفاہ و کیفیت زندگی.....	۲۶۵
۳. توسعه انسانی در دولت نبوی.....	۲۶۹
مقدمه.....	۲۶۹
۱. تعریف و شاخص‌های توسعه انسانی	۲۷۰
۲. شاخص‌های توسعه انسانی در دولت نبوی	۲۷۲
۳. بسط صحیح ظرفیت‌های انسانی	۲۷۵
۴. آموزش علم و حکمت	۲۷۶
۵. جهت‌دهی حب ذات	۲۷۹
۶. رشد صحیح عواطف	۲۸۱
خاتمه.....	۲۸۵
نتیجه‌گیری	۲۸۵
پیشنهادها و راهکارها	۲۸۶
کتابنامه	۲۸۹

مقدمه

تبیین نظرگاه دین و آموزه‌های اسلامی در زمینه مسائل و موضوعات جدید از وظایف جدی پژوهشگران مسلمان است که باید رویکرد دین را در قبال پدیده‌های جدید از منابع دینی و سیره پیشوایان دین استخراج نموده، در اختیار انسان‌ها، خصوصاً کارگزاران نظام‌های حکومتی در کشورهای مسلمان قرار دهنده.

«توسعه» یکی از پدیده‌های جدید است که پس از جنگ جهانی دوم مطرح شد و رشد اقتصادی کشورها را مدنظر داشت. توسعه به مفهوم رایج خود، هرچند ابعاد گوناگون زندگی مادی انسان را مدنظر دارد، به هیچ وجه تأمین‌کننده «رستگاری» انسان نیست؛ زیرا این نوع توسعه بر مبانی فکری، فلسفی و معرفتی مدرنیته استوار بوده و دارای ماهیت «سکولار» و مادی‌نگر است؛ به همین دلیل، بعد معنوی وجود انسان را نادیده انگاشته و حیات ابدی او را، که به مراتب مهم‌تر از زندگی دنیوی اوست، در نظر نگرفته است. در صورت ناکارآمدی توسعه به سبک مدرنیته، این پرسش مطرح می‌شود که به جای آن، چه الگویی قابل پیشنهاد است تا مشکل مادی و معنوی انسان را مرتفع و او را به سوی «فللاح» رهنمون شود؟ در پاسخ باید گفت که دین اسلام به دلیل داشتن دیدگاه جامع هستی‌شناسانه و انسان‌شناسانه و نیز پیگیری سعادت مادی و معنوی انسان، متضمن الگوی «توسعه‌ای» رستگاری بخش است.

به رغم جوان بودن مباحث توسعه، با حجم زیادی از کارهای پژوهشی و تحلیلی در این موضوع رو به رو هستیم که در سطح جهان دارای ابعاد راهبردی و

کاربردی است؛ اما در زمینه الگوهای بومی توسعه و خصوصاً الگوهای نهفته در آموزه‌های دینی، کار مهمی دیده نشده است. این تحقیق ضمن بررسی مفهوم توسعه به سبک غربی، به مطالعه نابترین دوره اسلامی، یعنی دوره پیامبر اعظم ﷺ و دولت آن حضرت، پرداخته و به این نتیجه رسیده است که توسعه با خاستگاه فکری و فلسفی مدرنیته دارای ماهیت سکولار و دین‌ستیز است و بر شکوفایی فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دولت نبوی قابل تطبیق نیست و توسعه به مفهوم بهبود شرایط برآوردن نیازها و پرورش استعدادهای انسانی در دولت نبوی وجود دارد و از روشنی که رسول خدا ﷺ برای بهبود وضعیت ابعاد مختلف حیات انسانی در پیش گرفت و قبل از هرچیز روی اندیشه و تفکر انسان تمرکز نمود، می‌توان روش «تحول انسانی» را استنباط کرد که با استفاده از مهندسی دقیق و کارآمد فرهنگی و حرکت تدریجی و مرحله‌ای، توانست شکوفایی فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و تعالی انسانی را به ارمغان آورد. هرچند قلمرو فعالیت دولت نبوی جامعه صدر اسلام بود، روش تحول انسانی می‌تواند برای جامعه بشری در هر دوره تاریخی و هر محدوده جغرافیایی کارآمد، مشکل‌گشا و رستگاری بخش باشد.

با توجه به ماهیت موضوعات میان‌رشته‌ای، روش پژوهش در این تحقیق، تلفیقی از دو روش تحلیلی و توصیفی است و تلاش بر آن بوده تا با مطالعه و بازنگری متون و منابع تاریخی مربوط به دوره نبوی و بهره‌گیری از مطالعات انجام شده در زمینه توسعه، ابعاد، شاخص‌ها، چگونگی و راهکارهای توسعه در دولت نبوی به دست آید؛ بنابراین، علاوه بر داده‌های تاریخی، از مباحث نظری جامعه‌شناسی توسعه و برخی مباحث توسعه اقتصادی در تحقیق حاضر مورد استفاده قرار گرفته است.

مطالب این تحقیق در سه بخش و هفت فصل تنظیم و سامان یافته است. بخش نخست که دو فصل را دربرمی‌گیرد، ضمن طرح کلیات و مبانی نظری، به بحث مبانی توسعه در دولت نبوی پرداخته است. بخش دوم نیز در دو فصل، متنکفل بررسی توسعه فرهنگی و توسعه سیاسی در دولت نبوی است. بخش سوم

در سه فصل، توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و توسعه انسانی در دولت نبوی را بررسی کرده است.

پژوهش و تحقیق، فرایندی است که بدون مساعدت و هماندیشی استادان و خبرگان فن، کمتر به نتایج مطلوب منجر می‌شود. از اساتید گرامی، به خصوص دانشمند فرهیخته حجت‌الاسلام والملسمین دکتر حاج حسین عبدالمحمدی که ارشادات و راهنمایی‌های شان در این پژوهش، مشعل راهم بود، صمیمانه تشکر و سپاسگزاری می‌کنم و لازم می‌دانم قدردان همه کسانی باشم که در خلق این اثر، زمینه را برایم مساعد کردند.

والحمد لله رب العالمين
محمد على توحيدى